

Examples of creative instrumental groups with the participation of the guitar in the cultural space of Ukraine are given, their creative and performing activities are characterized (duets: «Duetto Concertante», «Flautando», duet of Ivan Lysytsia and Olga Kyselova, «Frumin & Galaydyuk», duet of O. Herasymenko and Ichiro Suzuki, duet of R. Hryniv and Eldy Meola, «Taina», duet of L. Sakharova and E. Shtepa; trios: «Classic+»; quartets: Instrumental quartet of K. Sokolov, S. Melkunov, K. Genel, G. Weinbaum; ensembles with a large number of participants: ensemble of M. Kochetkov, V. Trukhachev, V. Lomov, N. Shaykhlislamov, I. Kanyukov, V. Timashov, E. Ryaboy, A. Burov, I. Yurchenko, and V. Khrenov, «Native Tunes», the folk amateur instrumental ensemble «Watercolors», «Bandura Plus», and the folk amateur group «Nadiya»). In addition, the author analyzes the musical activities of Ukrainian orchestras featuring the guitar (Ukrainian Folk Orchestra of Ukrainian Radio and Television). The importance of guitar ensembles for the development of guitar art and cultural heritage of Ukraine is emphasized.

Keywords: guitar, instrumental performance, guitar art, ensemble music, repertoire, composers.

Надійшла до редакції 01.11.2024 р.

УДК [78.071:780.614.13]:008

ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ ЛАРИСИ ПАНОВОЇ : КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (ДО 60-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Тетяна Слюсаренко – кандидат мистецтвознавства,
старша викладачка кафедри культурології,
Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого (Харків, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8322-0900>

DOI

t.o.slyusarenko@nlu.edu.ua

Розглянуто особливості творчої діяльності Лариси Панової – бандуристки-виконавиці, викладачки-методистки Харківського музичного фахового коледжу ім. Б. М. Лятошинського, організаторки та художньої керівниці ансамблю народної музики «Слобожаночка» як знакової постаті в сучасному бандурному мистецтві не лише Харківщини, а й України другої пол. ХХ – поч. ХХІ століття. На її прикладі доведено значущість діяльності викладачів початкового та середнього рівня фахової музичної освіти у процесі становлення майбутнього виконавця-бандуриста, що впливає на визначення траєкторії його подальшого розвитку. Зроблено спробу окреслити творчий портрет Л. Панової в контексті виконавської та викладацької діяльності крізь призму культурологічного аспекту (орієнтація на утвердження в суспільстві духовних цінностей, популяризація українського мистецтва загалом і бандурного виконавства зокрема, самореалізація через покликання до викладацької діяльності, персонально-сукупна рефлексія музичного буття в соціокультурному просторі). Простежено специфіку, передумови й закономірності формування виконавського амплуа Л. Панової, в основі якого музична виразність як результат технічної довершеності художньо-звукового творення, експериментаторство та ретельний добір «свого» репертуару. Доведено спрямованість її спершу виконавської, а згодом і викладацької діяльності на формування музичного мислення бандуриста як здатності до духовно-практичного освоєння культурної реальності та неповторного досвіду власної інтерпретації композиторського задуму. Виявлено специфіку взаємодії між Л. Пановою-викладачем та сучасними композиторами, внаслідок якої переосмислюються виражальні засоби, виникають нові виконавські прийоми та з'являються експериментальні темброво-звукові перспективи. З'ясовано, що Л. Панова має потужний потенціал методиста, а її теоретично-методичні напрацювання є актуальними і прогресивними. Доведено, що організаторська та культурно-просвітницька діяльність Л. Панової сприяє інтенсифікації бандурного виконавства Харківщини та його активній популяризації серед творчої молоді, що має загально-національне виховне значення.

Ключові слова: бандурне виконавство, творчий портрет, викладацька діяльність, музичне мислення, художньо-звукове творення, інтерпретація композиторського задуму, Лариса Панова.

Постановка проблеми. Сучасне бандурне виконавство України вирізняється різноспрямованістю та полівекторністю розвитку академічного сольного та ансамблевого різновидів у концертно-виконавській та навчально-викладацькій площинах. Безумовно, важливу роль у його становленні відіграє діяльність бандуристів-віртуозів і, водночас, викладачів, помножена на дорогоцінний практичний та теоретичний досвід. Отож українська академічне бандурне мистецтво другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст. представлено видатними постатями: С. Баштаном, В. Герасименком, О. Герасименко, Л. Посікірою, Л. Федоровою-Коханською, В. Дутчак, Н. Морозевич, Л. Мандзюк та ін. Саме концепти їхньої виконавської та викладацької діяльності й привертають особливу увагу сучасних музикознавців і культурологів [Панасюк, 2008] Герасименко, 2009; Мірошніченко, 2019; Кияновська, 2023; Задорожна, 2023; Бобечко, 2017; Курочка, 2023; Меліхова, 2023 та ін.). Проте, слід визнати, що давно назріла потреба у поглибленому вивченні універсальної діяльності викладачів-бандуристів середнього фахового рівня, тобто музичних коледжів, без аналізу якої неможливо системно осмислити розвиток сучасної бандурної освіти зокрема і бандурного виконавства загалом. Представницею цієї когорти є харківська бандуристка Л. Панова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, у науковому дискурсі постать Л. Панової як виконавиці, викладачки, популяризаторки бандурного мистецтва майже не висвітлена. Хіба що винятком є стаття авторки цього дослідження опублікована 10 років тому [17]. Отже, представлена робота є ще однією спробою осмислити багатогранну діяльність Лариси Панової, а також утіленням щирого прагнення на її прикладі привернути увагу сучасних науковців до творчої праці викладачів фахових музичних коледжів. Адже, жодним чином не применшуючи ролі представників професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти у формуванні майбутнього музиканта-бандуриста, треба віддавати належне і викладачам початкового та середнього фахових рівнів, які й розпочинають важливий, часом доволі складний процес особистісного становлення виконавця й багато в чому визначають подальшу траєкторію його професійного розвитку.

Метою дослідження є створення творчого портрету Лариси Панової у культурологічному аспекті, що зумовлює низку завдань:

- 1) вивчити основні етапи творчого шляху Л. Панової, що сприятиме усвідомленню сутнісних елементів мотивації її особистості;
- 2) дослідити виконавський досвід та охарактеризувати основні аспекти її викладацької діяльності;
- 3) проаналізувати значення культуротворчої місії Л. Панової в бандурному виконавстві Слобожанщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бандурне виконавство – складний феномен української музичної культури, екзистенціальні властивості якого проступають через діалог виконавця з інструментом, композитором, слухачем, а на конкретних етапах насамперед із викладачем. Таким чином, виконавство базується на викладацьких і методичних засадах та особистій інтерпретації композиторського бачення «... як власного продукту художньої свідомості... за принципом моделювання універсальних законів музичного твору, його буття як духовної реальності» [1; 2]. Тому плідний розвиток бандурного виконавства неможливий без музикознавчих та культурологічних досліджень, популяризаторсько-просвітницької діяльності й, найголовніше, бандурної освіти різного фахового рівня.

У Харкові бандурна освіта середньо-фахового рівня існує вже понад 70 років. Її започаткуванню і подальшому розвою слід завдячувати П. Іванову, В. Лобасу, О. Костенку – знаковим постатям в українському музичному мистецтві. Їхньою гідною послідовницею, а багато в чому й новаторкою, стала Л. Панова – випускниця Северодонецького музичного училища ім. С. Прокоф'єва та Харківського інституту мистецтв ім. І. Котляревського, нині викладач вищої категорії, викладач-методист, завідувач ПЦК «Народні інструменти» Харківського музичного фахового коледжу ім. Б. Лятошинського, яка з 1988 р. очолює клас бандури названого закладу.

Передусім наголосимо, що Л. Панова є однією з представниць плеяди вихованок легендарної Л. Дегтярьової, яка свого часу навчала гри на бандурі в Северодонецькому музичному училищі ім. С. Прокоф'єва нині заслужену артистку, професора, завідувачку кафедри бандури Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського Л. Коханську-Федорову; заслужену діячку мистецтв України, кандидата мистецтвознавства, професора ОНМА ім. А. В. Нежданової Н. Морозевич; кандидата мистецтвознавства, доцента Харківського НУМ ім. І. Котляревського Л. Мандзюк; доцента Донецької музичної академії ім. С. Прокоф'єва О. Симонову; старшого викладача ХДАК і ХНУМ ім. І. Котляревського Н. Мельник [11].

Саме в музичному училищі під керівництвом Л/ Дегтярьової, Л/ Панова невтомно працює над розвитком бандурних виконавських навичок, а насамперед технічної досконалості як комплексу елементів, які згодом уможливають гармонійне відтворення звукової, динамічної, ритмічної палітри музичного твору. Адже виконавська музична виразність є завжди результатом технічного прийому, художньо-звукового творення, коли техніка – засіб художнього вираження, «... здійснення пошукової функції у формуванні та реалізації ідеального звукового образу» [4; 105–106].

Така ґрунтовна фахова підготовка стане їй особливо при нагоді під час подальшого навчання в ХДІМ ім. І. Котляревського (1983–1989 рр.), адже в той період у закладі не було викладача-бандуриста і його функції виконував домрист, заслужений діяч мистецтв України, проф. Ф. Коровай. Звісно, він переймався особливостями звуковидобування, акцентував на фразуванні, дбав про формування музичного смаку та особистісного світогляду своєї вихованки й усіляко підтримував її, однак багатьма нюансами бандурної музично-виконавської майстерності Л. Пановій довелося опанувати самотужки. Тож із студентських років її професійною чеснотою стане здатність до самоосвіти, саморозвитку і самовдосконалення, яка багато в чому й визначатиме сенс творчого буття мисткині.

Уже під час навчання в університеті вона активно займається виконавською діяльністю. Репрезентує сольні програми на концертних майданчиках Харкова. До репертуару ставиться прискіпливо. За його основу бере твори українських композиторів та переклади для бандури світової інструментальної класики (К. Мясков «Вечір на дворі», «Фантазія» на теми українських народних пісень, М. Дремлюга «Дума», Й. С. Бах «Прелюдія і фуга» C-dur, А. Вівальді «Концерт» g-mool, Р. Шуман «Міньйон» та ін.). Проте виконавиця усвідомлює, що завдяки самобутнім відтінкам тембрової специфіки бандури, оригінального звучання на інструменті набувають різножанрові й різностильові твори, а тому експериментує на межі традиційно-автентичних та сучасних оригінально-новаторських форм (українські народні пісні, в обробці Л. Панової «Несе Галя воду», «Бодай ся когут знудив», музика народна, слова І. Котляревського «Ой, під вишнею», романс на слова і музику Олександра Богачука «Тиша навкруги» та ін.).

Свого роду експериментом у тогочасному українському музичному виконавстві (кінець 80 – поч. 90-х років) був дует Лариси Панової (бандура) та Юрія Ткачова (баян), який концертував Україною та за її межами. У програмах виступів переважно твори українських композиторів-сучасників. Наприклад, К. Мяскова «Вечір на дворі» та «Фантазія» на теми українських народних пісень. Це були часом непрості гастролі, наприклад, в Афганістані, що потребували не лише виконавської майстерності, ансамблевого суголосся, а й вимагали певної мужності та фізичної й психічної витривалості.

Досліджуючи концертну діяльність Л. Панової, спадає на думку, що вона як виконавиця формувалася передусім в інтерпретаторській якості, тобто, за О. Александровою та Л. Шаповаловою, «точкою відліку» її власного бачення твору здебільшого була вона сама, її досвід та ставлення до часу й культурного виднокола, в якому творив композитор [1; 3]. Тому мисткиня завжди йшла шляхом персонально-сукупної рефлексії, генерації музичної думки, оскільки в структурі її виконавського мислення була закладена Л. Дегтярьовою та Ф. Короваєм ієрархія рівнів «розкодування» змісту музичного твору, який виконувався за принципом «чую – відчуваю природу – відтворюю за допомогою свого виконавського апарату» [1; 17]. Ішлося про закони музичного мислення як механізми самопізнання від «предметностей» – текст, мелодія, ритм до неповторного досвіду власної інтерпретації [14; 33]. Відтоді розвинуте музичне мислення для Л. Панової – основна умова й показник виконавської майстерності музиканта. Тому згодом, після завершення активної виконавської діяльності, вона особливо перейматиметься його формуванням у своїх учнів.

Так повелося, що у кожного музиканта свій плідний «виконавський» вік. У когось довготривалий, а в когось швидкоплинний, проте всіх об'єднує усвідомлення неминучості переходу від виконавської діяльності до викладацької й лише небагатьом вдається їх насправді поєднувати.

Лариса Панова серед тих, хто завершив свій виконавський період під тиском невблаганних обставин, але дуже шляхетно, пам'ятаючи відоме Гераклітове: «Двічі в одну ріку не увійдеш, бо вже інші води плинуть повз тебе». І ось уже 36 років вона спрямовує течію цих «інших вод», юних і стрімких, підіймає з їхніх глибин приховані таланти-скарби і робить це натхненно, за покликанням. Вона ніколи не погодиться з несправедливим сприйняттям музичного виконання як мистецтва, а музичного викладання як суто педагогіки, що зводиться до пошуку форм і методів навчання та виховання. Для Л. Панової музичне викладання – мистецтво найвищого гатунку.

Звісно, володіння науково-теоретичними знаннями та навичками методичного характеру необхідне кожному, хто хоче і береться навчати. Але не кожен, хто усвідомлює що треба робити, розуміє як цього досягти. Тому справжній викладач для неї – це «суб'єкт впливу» – носій широкого спектру особистісних якостей, набутих у процесі власного тривалого духовно-практичного освоєння культурної реальності й мистецького буття. Тільки завдяки цьому він здатний до ефективної дії на іншого й водночас постійного самозростання [16].

У цьому контексті учень – не лише об'єкт, на який спрямована діяльність наставника, а учасник творчої взаємодії, що виникає на перетині його обдарованості та виконавського досвіду викладача. Виникає свого роду фасилітація, що дає змогу викладачеві зайняти позицію не «над учнем», а «разом із учнем». За таких умов він (викладач) залишається завжди у стані пошуку, тоді й не виникає ризику перетворитися на всезнаючого догматика, який має однозначні відповіді на всі без винятку питання. А ще це сприяє уникненню «заштампованості» у виконавській манері учнів, стає на заваді неусвідомленого застосовування однакових прийомів гри у різних творах, оскільки з'являється розуміння того, що виконавський прийом повинен нести змістовне навантаження, яке б відповідало логіці музичної побудови конкретного твору.

Отже, доводиться визнати, перефразовуючи відоме твердження Л. Баренбойма, що творчості виконавця навчити не можна, але можна його навчити творчо працювати власним викладацьким прикладом [5]. Напевно так і народжується спадковість музичних виконавських традицій. А «спадкоємців» у Л. Панової багато. За роки викладацької діяльності понад 30 її вихованців представляють бандурне мистецтво на всіх рівнях виконавської та викладацької сфер. Серед них народні артисти України, кандидати мистецтвознавства та педагогічних наук, лауреати міжнародних, всеукраїнських та регіональних конкурсів (сестри О. і Т. Слюсаренко, О. Філон, Н. Цакун, Я. Дзерев'яго А. Євдокименко, Н. Ісакова, А. Черниш, сестри Г. і Ю. Горільчаник, Ю. Острове́рхова, Т. Григорева, К. Сирова, Є. Бичковська, Н. Істюфеева та ін.).

Нетиповим є приклад сестер Т. та О. Слюсаренко (народних артисток України, лауреаток міжнародних конкурсів, учасниць тріо бандуристок «Купава» НЮУ ім. Я. Мудрого, м. Харків), які здобули і початкову, і середню спеціальну бандурну освіту у Л. Панової. Перебуваючи 10 років під її комплексним впливом у атмосфері прищеплення любові до інструмента, класичної світової та української музики, довіри та підтримки, вони активно працювали над тембровою повнотою звука в усіх теситурах діапазону бандури, бездоганною якістю щипка, досягненням найтонших відтінкових градацій у динаміці, кантиленності звуковедення й загалом естетикою звучання інструменту та голосу. Тому їхні творчі здобутки багато в чому є результатом викладацької діяльності педагога, помноженої на її власний виконавський досвід.

Слід наголосити, що рефлексивна спрямованість Л. Панової на пошуки нових творчих методів у викладацькій роботі багато в чому визначає її комунікативність і допитливість, яка виявляється у цікавості до здобутків викладачів-баяністів, домристів, цимбалістів, скрипалів тощо, прагненні перейняти найкраще. Так іще зі студентських часів доля звела її з унікальною особистістю – видатним баяністом-віртуозом І. Снедковим (заслуженим діячем мистецтв України, лауреатом найпрестижніших міжнародних конкурсів, професором ХНУМ ім. І. Котляревського, завідувачем кафедри народних інструментів України). Безумовно, ця дружба позначилася на творчій діяльності обох. І. Снедков був щирим поради́ником Л. Панової, особливо, коли йшлося про виконання, наприклад, творів Г.-Ф. Генделя чи Й. С. Баха її бандуристами. Адже тривалий і плідний досвід роботи баяніста над поліфонічними творами з її специфічністю сприйняття багатоголосся, лінійною горизонтальністю елементів музичної фактури, артикуляцією й таким бажаним темброво-динамічним «оздобленням» найтонших звукових елементів тощо, був принагідним для бандуристки та її учнів.

Загалом І. Снедкова як і Л. Панову цікавила проблематика виконавської інтерпретації у контексті творчого самовиразу артиста народно-інструментального ансамблю [18]. На жаль, цей викладацький тандем зруйнувала цьогорічна передчасна смерть І. Снедкова, який не пережив воєнного лихоліття.

Неабиякий вплив на викладацьку діяльність Л. Панової має й її співтворчість із композиторами (А. Гайденко, О. Назаренко, В. Соляніков та ін.), що позначається як на виражальному потенціалі бандури в руках її вихованців, так і естетичних уподобаннях самих композиторів. Завдяки такій взаємодії між композиторами, викладачем і виконавцями переосмислюються виражальні засоби, виникають нові виконавські прийоми та проглядаються цікаві експериментальні темброво-звукові перспективи [4; 4].

Із 2000-х свої теоретично-методичні напрацювання Л. Панова постійно апробує на семінарах («Педагогічна майстерня народників» для викладачів класу бандури, інших народних інструментів мистецьких шкіл Харкова, Харківської області та ПЦК «Народні інструменти» ХМФК ім. Б. Лятошинського, методичних виступах («Сучасна специфіка складу ансамблю народних інструментів» (2020 р. Наочним вираженням та практичною реалізацією проголошених думок стало виконання студентами відділу «Народних інструментів» ХМФК ім. Б. Лятошинського інструментальних та вокально-інструментальних творів різних за складом ансамблів народних інструментів), «Аналіз традиційного складу народних ансамблів Слобідської України на прикладі трійстих музик» (2023 р.), «Орнаментика у виконавському арсеналі сучасних бандуристів» (2024 р.). Порушена нею тематика здебільшого пов'язана з аналізом різних аспектів розвитку бандурного мистецтва як в освітньому, так і в концертно-виконавському процесах на прикладі виконавської бандурної практики навчальних музичних закладів і діяльності провідних бандурних гуртів філармоній України.

На фото: Лариса Панова
(концертна зала Харківської обласної філармонії, автор фото: В. Панова, 2021 рік)

Приваблює те, що Л. Панова, при всій любові до бандури, не обмежує свою діяльність лише розвитком рідного інструмента. Її цікавить загалом народна музика у всій її багатоплановості й розмаїтті звучання. Можливо на це вплинуло навчання у домриста Ф. Коровая чи дружба з баяністом І. Снедковим? Важко стверджувати. Однак у 2009 р. Л. Панова створює не ансамбль бандуристів, що є типовим для викладачів-бандуристів, а ансамбль народної музики «Слобожаночка» (бандура, баян, цимбали, балалайка-контрабас, сопілка, ударні інструменти), який згодом став лауреатом міжнародних та національних конкурсів, володарем Гран-прі конкурсу «Перлини України» (м. Харків, 2018 р.) та «Самородки» (м. Севастополь, Україна, 2009 р.).

Відтоді ансамбль – бажаний гість на різних концертних заходах Харкова та Слобожанщини. Традиційними стали виступи «Слобожаночки» й у музичній програмі «Парад ансамблів», яка щорічно (з 2009 р.) проходить в Харківській обласній філармонії за ініціативи Ігора Снедкова. (Із записами виступів ансамблю можна ознайомитися в мережі «Інтернет»).

У репертуарі ансамблю інструментальні та вокально-інструментальні твори українських та зарубіжних композиторів (В. Паліковський «Троїсті музики», «Попурі на українські народні теми» в обробці Є. Булгакова, В. Власов «Фантазія на тему народної пісні «Ой за гаєм, гаєм»», «Болгарський танець» в обробці В. Хорунжого та ін.). Чимало в репертуарі «Слобожаночки» й творів в обробках Л. Панової («Візерунок українських та зарубіжних мелодій», «Місто надій» слова О. Марченка, музика М. Стецюна, «Моя Україно» слова С. Рачинця, музика М. Колодочки та ін.). Це ще один цікавий аспект її творчої діяльності, якому варто присвятити окреме дослідження.

На фото: ансамбль народних інструментів «Слобожаночка», Л. Панова, Л. Мандзюк та тріо бандуристок «Купава» (концертна зала Харківської обласної філармонії, автор фото: В. Панова, 2021 рік).

Народження «Слобожаночки» започаткувало новий етап у творчому житті Л. Панової. Вона почала активно працювати над створенням культурно-просвітницьких проєктів. Серед них найбільшу увагу привертають «Вечори бандурної музики», які з 2011 р. проходять щороку восени в Харківській обласній філармонії. На жаль, у 2022, 2023, 2024 рр. вони відбулися в онлайн-форматі. Цьогорічний «Вечір бандурної музики» був тринадцятим і називався «Мистецька юність рідному місту».

Мета «Вечорів...» у популяризації бандурної музики та народно-інструментального мистецтва, сприянні підвищенню виконавського рівня музикантів та зростанні громадського інтересу до

національних мистецьких традицій України. Ці концертні програми неабияк полюбилися мешканцям Харкова і стали знаковою подією у мистецькому житті міста [16; 124–125].

У «Вечорах...» активну участь беруть викладачі та учні дитячих музичних шкіл, дитячих шкіл мистецтв і естетичного виховання, ліцеїв мистецтв, студенти середніх та вищих музичних навчальних закладів, а також випускники Л. Панової. Бандура в цьому проєкті представлена у сольній і ансамблевій формах та поєднанні з різними народними, струнними і духовими інструментами (домра, скрипка, флейта тощо). (З відео-записами «Вечорів бандурної музики» можна ознайомитися в мережі «Інтернет»).

Висновки. У розвитку сучасного бандурного виконавства важлива роль належить викладачам-бандуристам середнього фахового рівня, тобто музичних коледжів, виконавський досвід і методичні надбання яких багато в чому визначають майбутнє бандурного музичного мистецтва України.

Багатогранна постать Л. Панової – бандуристки-виконавиці, досвідченого викладача, ідейного натхненника, організатора й керівника знакових мистецьких проєктів вирізняється на музичному відноколлі академічного бандурного виконавства Слобожанщини своєрідністю музичного мислення, спрямованого насамперед на побудову методологічної платформи для процесу виховання бандуриста-виконавця, в основі якої інтерпретаторське осмислення композиторського задуму на засадах універсальних законів музичного твору та його буття як духовної реальності.

Творча діяльність Л. Панової подається в культурологічному аспекті як така, що орієнтована на утвердження в суспільстві духовних цінностей, популяризацію українського мистецтва загалом і бандурного виконавства зокрема.

Перспективи подальших розвідок. Попри всю складність побудови творчого портрету, а саме поєднання біографічного опису з аналізом виконавської та викладацької практики через систематизацію основних концертно-виконавських та теоретично-методичних принципів, у цьому дослідженні вдалося сконструювати певну діяльну модель універсальної творчості Л. Панової. Однак, багато аспектів залишилося поза увагою дослідника (перекладення, обробка та аранжування творів, які збагачують навчальний репертуар бандуриста; робота з малими ансамблевими формами, організація конкурсів виконавців на бандурі регіонального рівня тощо), а вони потребують подальшого вивчення та детального спостереження. Інакше постать мисткині не досягнути у всій повноті її творчого універсалізму.

Список використаної літератури і джерел

1. Александрова О. О., Шаповалова Л. В., 2020. Формування мислення сучасного виконавця в системі інтегральних зв'язків теорії музики та інтерпретології. *Modern culture and art history: an experience of Ukraine and EU: Collective monograph.* Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing».
2. Бобечко О. Мистецькі здобутки Віолетти Дутчак в контексті розвитку українського національно-культурного простору (ювілейні узагальнення). *Вісник Прикарпат. ун-ту. Мистецтвознавство.* Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника», 2017. Вип. 36. С. 60–72.
3. Герасименко О. Феномен Василя Герасименка у бандурному мистецтві сучасності. *Наук. зап. Тернопіль. нац. ун-ту ім. В. Гнатюка та НМАУ ім. П. Чайковського.* Серія: Мистецтвознавство. № 1 (16). Тернопіль, 2006. С. 69–75.
4. Дружба І. С. *Сучасна бандуристика: композиторські пошуки та виконавські перспективи:* дис... канд. миств. Харків : Нац. ун-т мистецтв ім. І.П. Котляревського, 2021.
5. Завалко К. Спрямованість сучасної музичної педагогіки в освітніх закладах України. *Музичне мистецтво в освітнологічному дискурсі,* 2022. (6). <https://doi.org/10.28925/2518-766X.2021.64>.
6. Задорожна В. В. Культурологічний аспект сучасного академічного бандурного виконавства (на прикладі творчої діяльності Людмили Федорової-Коханської). *Часопис Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського,* 2023. 04 (61).
7. Інтерв'ю з викладачем-бандуристкою вищої категорії, викладачем-методистом Харківського музичного фахового коледжу ім. Б. Лятошинського Ларисою Пановою / записала Т. Слюсаренко, 13.05 2024.
8. Кияновська Л. О. Посікіра Людмила Кузьмівна. *Енциклопедія Сучасної України,* 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу : [https:// esu.com.ua/article-878925](https://esu.com.ua/article-878925).
9. Курочка В., Меліхова Ю. Оксана Герасименко. Таїна як форма буття у творчості. *The XIX International Scientific and Practical Conference «Actual methods of development of science and education»,* Boston, 2023. USA. P. 33–37. URL: <https://eu-conf.com/events/actual-methods-of-development-of-science-andeducation/>
10. Лісняк І. М. Академічне бандурне мистецтво України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2019.
11. Мандзюк Л. С. Специфіка розвитку академічного бандурного мистецтва на Слобожанщині: історія, персоналії, тенденції. *Zinonii Shtokalko: from kobzar traditions to bandura modern style: Collective monograph,* 2021. P. 122–143. Riga, Latvia : Baltija Publishing, DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-171-8-6>.
12. Мірошніченко С. В. Морозевич Ніна Василівна // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Желязняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-68852>.
13. Меліхова Ю. А. Любов Мандзюк: творчий портрет бандуристки в онтофеноменологічних контурах. *Часопис Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського,* 2023. № 4 (61). С. 32–47.

14. Ніколаєвська Ю. В. Homo Interpretatus в музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століть : монографія / ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Харків : Факт, 2020.
15. Панасюк І. Творча діяльність С. В. Баштана в контексті становлення київської школи академічного бандурного виконавства : дис. канд. миств. / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського, 2008.
16. Слюсаренко Т. О. Бандурне мистецтво в українському культурному просторі (на прикладі бандурного виконавства Слобідського регіону ХХ – поч. ХХІ ст.). Харків : Право, 2018.
17. Слюсаренко Т. О. Значення викладацької діяльності Л. В. Панової як провідного викладача класу бандури Харківського музичного училища ім. Б. Лятошинського. *Т. Г. Шевченко в контексті світової культури. С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть)*. Вип. 11. Харків : ФОП Носань, 2014.
18. Снедков І. І. Сучасна виконавська інтерпретація як шлях творчого самовираження артиста народно-інструментального ансамблю. *Сучасне слово про мистецтво: наука і критика* / Харк. нац. ун-т ім. І. П. Котляревського, 2021.

References

1. Aleksandrova O. O., Shapovalova L. V. *Formuvannya myslennya suchasnoho vykonavtsya v systemi intehral'nykh zv'yazkiv teorii muzyky ta interpretolohiyi. Modern culture and art history: an experience of Ukraine and EU* [Formation of thinking of a modern performer in the system of integral connections of music theory and interpretology.]: Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020.
2. Bobechko O., *Mystetski zdobutky Violetty Dutchak v konteksti rozvytku ukrayinskoho natsionalno-kulturnoho prostoru (yuvileyni uzahalnennya)* [Artistic achievements of Violetta Dutchak in the context of the development of the Ukrainian national and cultural space (anniversary generalizations). Bulletin of the Carpathian University. Art history. Ivano-Frankivsk : Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University, 2017. Vol. 36. P. 60–72.
3. Herasymenko O., Vasyl Gerasimenko's phenomenon in contemporary bandura art.[Fenomen Vasylya Herasymenka u bandurnomu mystetstvi suchasnosti]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho universytetu im. V. Hnatyuka ta NMAU im. P. Chaykovskoho*. Series: Art history. №1 (16). Ternopil, 2006. P. 69–75.
4. Druzhha I. S. *Modern banduristics: composer's searches and performing perspectives*. Ph.D. art studies. Thesis. Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevskiy, 2021.
5. Zavalko K. Direction of modern music pedagogy in educational institutions of Ukraine. [Spryamovanist suchasnoyi muzychnoyi pedahohiky v osvithnikh zakladakh Ukrayiny]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi*, 2022. (6). <https://doi.org/10.28925/2518-766X.2021.64>.
6. Zadorozhna V.-V. Cultural aspect of modern academic bandura performance (on the example of the creative activity of Lyudmila Fedorova-Kohanska). [Kulturolohichnyy aspekt suchasnoho akademichnoho bandurnoho vykonavstva (na prykladi tvorchoyi diyalnosti Lyudmyly Fedorovoyi-Kokhanskoyi)]. *Chasopys Natsionalnoyi muzychnoyi akademiyi Ukrayiny imeni P. I. Chaykovskoho*, 2023. 04 (61).
7. Intervyu z vykladachem-bandurystkoyu vyshchoyi katehoriyi, vykladachem-metodystom Kharkivskoho muzychnoho fakhovoho koledzhu imeni B. M. Lyatoshynskoho Larysoyu Panovoyu [Interview with Larisa Panova, a top-class bandurist teacher and Methodist teacher of Kharkiv B.M. Lyatoshynskiy Music Vocational College / recorded by T. Slyusarenko, May 13, 2024.]
8. Kiyanovska L. O. 2023. Posikira Lyudmyla Kuzmivna. Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny [Lyudmila Kuzmivna Posikira. Encyclopedia of Modern Ukraine]. [Electronic resource] – Available at: <https://esu.com.ua/article-878925>
9. Kurochka V., Melikhova Yu. Oksana Gerasimenko. Mystery as a form of being in creativity. [Oksana Herasymenko. Tayina yak forma buttya u tvorchosti]. The XIX International Scientific and Practical Conference «Actual methods of development of science and education», Boston, 2023. USA. P. 33–37. URL: <https://eu-conf.com/events/actual-methods-of-development-of-science-andeducation/>
10. Lisnyak I. M. *Akademichne bandurne mystetstvo Ukrayiny kintsya 20–pochatku 21 stolittya* [Academic bandur art of Ukraine of the late 20 – early 21 st centuries]. Kyiv : Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, 2019.
11. Mandzyuk L. S. The specifics of the development of academic bandura art in the Slobozhan region: history, personalities, trends Spetsyfika rozvytku akademichnoho bandurnoho mystetstva na Slobozhanshchyni: istoriya, personaliyi, tendentsiyi. [Spetsyfika rozvytku akademichnoho bandurnoho mystetstva na Slobozhanshchyni: istoriya, personaliyi, tendentsiyi]. In: Zinovii Shtokalko: from kobzar traditions to bandura modern style: Collective monograph, pp. 122–143. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021 <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-171-8-6>
12. Miroshnychenko S. V. Morozevich Nina Vasylivna // Encyclopedia of Modern Ukraine [Morozevych Nina Vasylivna // Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny] [Electronic resource] / Eb.: I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovsky, M. G. Zheleznyak [and others] ; *National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Sciences*. Kyiv : Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2019. Access mode: <https://esu.com.ua/article-68852>.
13. Melikhova Yu. A. Lyubov Mandzyuk: tvorchy portret bandurystky v ontofenomenolohichnykh konturakh. [Lyubov Mandzyuk: a creative portrait of a bandur player in ontophenomenological contours]. *Journal of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky*, 2023. No. 4 (61). P. 32–47.
14. Nikolaevska Yu. V. Homo Interpretatus v muzychnomu mystetstvi 20 – pochatku 21 stolit [Homo Interpretatus in the musical art of the 20 – early 21 st centuries]: monograph. I. P. Kotlyarevskiy University of Atrs. Kharkiv: Fact.
15. Panasyuk I. Creative activity of S. V. Bashtan in the context of the formation of the Kyiv school of academic band performance: Ph.D. art studies National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky, 2008.

16. Slyusarenko T. O. *Bandurne mystetstvo v ukrayinskomu kulturnomu prostori (na prykladi bandurnoho vykonavstva Slobids'koho rehionu 20– poch. 21 st* [Bandura art in the Ukrainian cultural space (on the example of bandura performance of the Slobid region of the 20 – early 21 st centuries)]. Kharkiv : Pravo, 2018.

17. Slyusarenko T.O. The significance of the teaching activity of L. V. Panova as the leading teacher of the bandura class of the Kharkiv Music School named after B. Lyatoshynskiy [Znachennya vykladatskoyi diyalnosti L. V. Panovoyi yak providnoho vykladacha klasu bandury Kharkivskoho muzychnoho uchylyshcha im. B. Lyatoshynskoho]. *T. H Shevchenko v konteksti svitovoyi kultury. S.Rakhmaninov ta kultura Ukrayiny (S. Rakhmaninov: na zlami stolit)* Vol. 11. Kharkiv : FOP Nosan, 2014.

18. Snedkov I. I. Modern performance interpretation as a way of creative self-expression of an artist of a folk-instrumental ensemble. [Suchasna vykonavska interpretatsiya yak shlyakh tvorchoho samovyrazhennya artysta narodno-instrumentalnoho ansamblyu]. *Suchasne slovo pro mystetstvo: nauka i krytyka*. Kharkiv National University named after I. P. Kotlyarevskiy, 2021.

CREATIVE PORTRAIT OF LARISA PANOVA : A CULTURAL ASPECT (DEDICATED TO THE 60TH ANNIVERSARY OF THE BIRTHDAY)

Tetyana Slyusarenko – candidate of art history,
senior teacher of the Department of Cultural Studies
Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

The peculiarities of the creative activity of Larisa Panova – a bandurist-performer, a teacher-methodist of Kharkiv B.M. Lyatoshynskiy Music Vocational College, organizer and artistic director of the folk music ensemble «Slobozhanochka» as a symbolic figure in the modern bandur art not only of Kharkiv region, but also of Ukraine of second half of the 20 – beginning of the 21st century. Her example proves the importance of the activities of teachers of primary and secondary levels of professional music education in the process of formation of a future performer-bandurist, which affects the determination of the trajectory of its further development. An attempt was made to outline the creative portrait of Larisa Panova in the context of performing and teaching activities through the prism of the cultural aspect (orientation on the establishment of spiritual values in society, popularization of Ukrainian art in general and bandura performance in particular, self-realization through a vocation to teaching activities, personal and collective reflection of musical existence in the socio-cultural spaces). The specifics, prerequisites and regularities of the formation of Larisa Panova's performance role are traced, which is based on musical expressiveness as a result of technical perfection of artistic and sound creation, experimentation and careful selection of «her» repertoire. The focus of her first performing and later teaching activities on the formation of the bandurist's musical thinking as the ability to spiritually and practically master cultural reality and the unique experience of one's own interpretation of the composer's idea is proven. The specifics of the interaction between teacher Larisa Panova and modern composers have been revealed, as a result of which expressive means are rethought, new performance techniques transpire and experimental timbre-sound perspectives emerge. It has been found that Larisa Panova has a powerful potential as a methodologist, and her theoretical and methodological developments are relevant and progressive. It has been proven that Larisa Panova's organizational and cultural educational activities contribute to the intensification of Kharkiv region bandura performance and its active popularization among creative youth, which has nationwide educational significance.

Key words: bandura performance, creative portrait, teaching activity, musical thinking, artistic and sound creation, interpretation of the composer's idea, Larisa Panova.

Надійшла до редакції 25.11.2024 р.

УДК 78.071:378.6(477.83-21Дро)(092)

ПІСЕННИЙ ВСЕСВІТ ІРИНИ КЛІШ

Олександра Німилевич – доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін
та інструментальної підготовки,
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Дрогобич

DOI
<https://orcid.org/0000-0003-1795-9288>
olnim@ukr.net

Розкрито творчий шлях і педагогічну діяльність української співачки Ірини Кліш, яка понад сорок років (1977-2021) працювала у Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. І. Франка. Вона концертувала як сольна виконавиця та у складі різноманітних ансамблів і як солістка хорових колективів («Легенда», «Бескид», «Gaudeamus», «Дрогобицький Боян», «Оранта», «Відлуння»). Діяльність мисткині мала значний вплив на розвиток музичного та освітнього життя Дрогобича на зламі ХХ і ХХІ ст. Висвітлено досягнення у навчанні в Харківському інституті мистецтв ім. І. Котляревського (сьогодні – Харківський національний університет мистецтв ім. І. Котляревського), особливо в класі знаменитої професорки Т. Веске (1914-2005 рр.). Проаналізовано репертуар співачки, багатий на оперні арії, камерно-вокальні твори західноєвропейських та українських композиторів, народні пісні, твори, написані спеціально для співачки чи виконані нею вперше від часу їхнього створення. Простежено панораму співпраці І. Кліш із відомими композиторами, колективами, гастрольні подорожі.